

SUVUN TARINA ELÄÄ NIMISSÄ

Sofia Kotilainen *Suvun nimissä. Nimenannon käytännöt Sisä-Suomessa 1700-luvun alusta 1950-luvulle*. Bibliotheca Historica 120. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2008. 423 s. ISBN 978-952-222-048-6.

Sofia Kotilainen tarkastelee Suomen historian alaan kuuluvassa väitöskirjassaan »Suvun nimissä» kahden kivijärvelläissuvun, Kotilaisten ja Hakkaristen, nimenannon käytäntöjä 1700-luvun alusta 1900-luvun puoliväliin. Kotilainen tutkii näiden maataloudesta eläneiden sukujen nimenantoon ja -valintaan sekä nimenkäyttöön liittyviä yhteisöllisiä piirteitä ja kulttuurisia merkitysrakenteita. Hänen tavoitteenaan on selvittää, mitä etunimet ja ympäristön antamat lisänimet (kuten pilkkanimet) kertovat esimodernissa, vähä vähältä moderniin aikakauteen siirtyvässä keski-suomalaisessa maalaisyhteisössä vallinneista *menteliteeteista* eli käsityksistä, asenteista ja arvostuksista.

Kotilainen näkee henkilönnimet kulttuuristen symboleiden verkostona. Ne sisältävät hänen mukaansa merkityksiä, joiden tulkitseminen edellyttää koko yhteisön ajallisen, paikallisen ja sosiaalisen toimintaympäristön huomioon ottamista. »Suvun nimissä» on ensimmäinen tutkimus, jossa käsitellään suomalaisten talonpoikien ja näitä alempien sosiaaliryhmien nimenannon taustalla vaikuttaneita ajattelutapoja laajan genealogisen eli sukututkimuksellisen aineiston avulla. Syrjäisen Kivijärven pitäjän kylillä ei juuri asunut säätyläisiä papistoa lukuun ottamatta, mikä mahdollistaa maanviljelysväestön omien, ylemmistä yhteiskuntaluokista riippumattomien nimikäytäntöjen ja sitä kautta mentaliteettien tarkastelun.

Aiemmin viime vuosisatojen suomenkielisen väestön nimenantoa ovat kielitieteellisen nimistöntutkimuksen metodein

selvittäneet muun muassa Arja Lampinen (1997) Jyväskylässä vuosina 1766–1930 annettuja etunimiä käsittelevässä lisen-siaatintyössään ja Hellevi Arjava (2005) tutkimuksessaan Kangasniemellä vuosina 1684–1899 annetuista etunimistä.

Kotilainen analysoi sukujen nimi- ja sielunmaisemaa yhteensä noin 9 000 henkilöä kattavan, koko tutkimusajankohdan käsittävän kirkonkirja-aineiston turvin — tutkimuksen tekoa on edeltänyt laaja sukuselvitystyö. Aineisto pitää sisällään huomattavan osan paitsi näiden Kivijärven kantaväestöön kuuluvien sukujen jäsenistä myös koko alueen tuolloisesta väestöstä, koska lähes neljäsosa kaikista Kivijärven seurakunnassa kastetuista lapsista on ollut vähintään jommankumman ellei molempien sukujen jälkeläinen. Seurakunnallista asiakirja-aineistoa, kuten rippi- ja historia-kirjoja, täydentävät muun muassa tuomio-kirja-aineisto, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkiston muistitietoaineisto sekä henkilöhaastattelut. Itsekin sekä Kotilaisista että Hakkaraisista polveutuva Kotilainen vertaa sukujen nimistöä myös muihin seurakunnan alueella annettuihin nimiin.

Aineiston laajuus selittyy tutkimuskäytännöllä: Kotilaista kiinnostaa, miten menneisyyden eri aikatasoille sijoittuvat ilmiöt, kuten yksittäiset tapahtumat, sosiaaliset rakenteet sekä kaiken taustalla vaikuttava arvomaailma, näkyvät nimenannon käytännöissä. Lisäksi työn menetelmä on *kollektiivibiografinen*, joukkoelämäkerrallista aineistoa hyödyntävä. Menetelmässä tapausten määrä korvaa laadun eli vanhojen

▷

asiakirjojen välillä puutteelliset merkinnät. Keskeisen sijan tutkimuksessa saa myös *mikrohistoriallisuus*. Metodien ideana on poimia menneisyydestä näennäisesti vähäpätöisiä seikkoja, kuten tässä tapauksessa henkilönnimiä, joiden perusteella pyritään hahmottamaan niiden taustalla vaikuttanutta suurempaa kokonaisuutta.

KUMMINKAIMUDESTA YKSILÖLLISIIN NIMIVALINTOIHIN

Tutkimus koostuu johdannon ja päätännön lisäksi neljästä pääluvusta. Lopussa on lyhenne- ja lähdeluettelo, laajahko englanninkielinen tiivistelmä, runsaasti liitteitä sekä hakemistot henkilöistä, paikan- ja tilanimistä ja asiasanoista. Johdantoluku on varsin pitkä, mitä Kotilainen perustelee aiemman tutkimuksen vähyydellä. Kun hän määrittelee täsmälliset tutkimuskysymyksensä vasta sivuilla 75–78, alkaa kuitenkin miettiä, olisiko osan johdannon tekstistä voinut sijoittaa analyysin lomaan tai tiivistää napakammaksi kokonaisuudeksi. Tällaisenaan kirjassa, myös muualla kuin johdanto-osuudessa, on välillä toiston makua.

Johdantoa seuraava luku »Suvut ja niiden nimet» käsittelee henkilönnimien tehtäviä sekä tutkittavien sukujen vaiheita ja nimenantoperinteitä. Luvuissa »Sukujen nimenannon traditionaaliset käytännöt» sekä »Nimenannon yksilöllistyminen ja modernisoituvuus yhteisöllisyys» Kotilainen peilaa aineistoaan henkilönnimikäytäntöjemme historiallisiin vaiheisiin. Lapselle oli varsinkin kulttuurisesti sulkeutuneella maaseudulla tapana antaa nimi lähisuvusta tai kummin mukaan (joka oli myös usein sukua) aina 1800-luvulle asti, ja käytössä ollut nimivalikoima oli suppea. Esimodernina aikana identifioitiin siis pikemmin yhteisöön kuin ajateltiin sen jäseniä yksilöinä, jotka pitäisi erottaa toisistaan nimin: perintönimet kertoivat Kotilaisen mukaan

samankaltaisuuden tavoittelusta ja esipolvien kunnioittamisesta.

Menneisyyden rahvas ei ole juuri jätännyt jälkeensä kirjallisia dokumentteja, joissa se kuvaisi elämäänsä ja arvostuksiaan saati nimenantotapojaan. Kotilaisen aineistossa kiehtookin sen näennäinen läpinäkymättömyys ja arkisuus. Tavanomaiset *Matit* ja *Maijat* (jotka olivat asiakirjoissa 1800-luvun loppupuolelle asti *Mattseja* ja *Majoja*) eivät kerro suoraan mitään nimenantajien ajatusmaailmasta, mutta kun nimet yhdistetään muuhun asiakirjoista löytyneeseen informaatioon, nimimassasta alkaa hahmottua tiettyjä säännönmukaisuuksia ja säännöistä poikkeamia. Tutkimus tarkentaa esimerkiksi kuvaa esimodernin ajan nimivalintakäytäntöjen patriarkaalisuudesta eli nimien periytymisestä ensisijaisesti isän suvusta, mikä kuvastaa ajan miehistä ajattelutapaa. Tietyissä elämäntilanteissa, kuten miehen asettuessa vaimon kotitaloon niin kutsutuksi kotivävyksi, Kotilaiset ja Hakkaraiset ovatkin voineet mieltä lasta nimitessään naisen suvun perintönimiin. Myös aviottomien lasten äidit ovat saattaneet suosia oman sukunsa nimiä tai antaa jälkikasvulleen jonkin yhteisössä harvinaisen nimen, Hakkaraisilla esimerkiksi *August* (1818) ja *Mathilda* (1839), koska yksinäiset äidit ovat eläneet (lapsen isän) sukuyhteisön valvonnan ulkopuolella. (Ks. myös Arjava 2005: 140–142.)

1800-luvun jälkipuoliskolla yhteiskunta alkoi modernisoitua ja ajattelutapa muuttua yksilöä korostavaksi. Tämä näkyi etunimistössämme uusina, usein suomenmielisyyden innoittamina niminä (esim. *Impi* ja *Urho*), joista tosin tuli perintönimien tapaan helposti massanimiä niistäkin. Kotilainen paneutuu aiempaa tutkimusta yksityiskohdaisemmin nimikäytäntöjen murrosvaiheen eri ilmiöihin: vanha ja uusi elivät tutkituissa suvuissa pitkään rinnakkain. Muotiniimien alkaessa saavuttaa suosiota niitä omaksut-

tiin käyttöön nimenomaan lähisuvun piiristä, kuten serkuilta, jolloin yhdistyivät sekä perinteiset että uudenaikaiset nimenannon käytännöt. Lapselle saatettiin myös antaa uutena innovaationa yhden nimen sijaan kaksi, joista toinen oli muodin mukainen ja toinen suvussa kulkeva (esim. *Ilmari Elias* 1885). Näin on usein vielä nykyaikanakin (Kiviniemi 2006: 101). Kivijärveläiset irtautuivat lopullisesti traditionaalisen maa-seutuyhteisön ajattelutavoista ja siten perintönimien antamisesta maan keskiarvoon verrattuna melko myöhään, vasta 1900-luvun puolivälissä.

SUVUN KUNNIAN NIMISSÄ

Etunimien yleisyydessä on voinut menneinä aikoina olla suurtakin paikkakuntaakohtaista vaihtelua (Ainiala, Saarelma ja Sjöblom 2008: 241–242). Kotilainen valottaa sen syitä selvittämällä, että Kivijärveä asuttaneilla eri suvuilla ja jopa sukuhaaroilla on ollut tunnusmerkkisesti omia nimiä, joita muut paikkakuntalaiset eivät ole samassa määrin suosineet. Tällaisia nimiä olivat Kotilaisilla esimerkiksi *Simon* ja *Hakkaraisilla Staffan*. Vahvimmillaan aineiston nimet kuuluivat leimallisesti tietyille suvulle 1700-luvulla, mutta joissain tapauksissa samat etunimet siirtyivät sukupolvelta toiselle jopa 1900-luvulle saakka. Yleensä pisimpään periytyneet nimet olivat talojen isännän nimiä; naisten nimissä näin pitkää jatkuvuutta ei esiinny. Suvun omien nimien avulla pystyttiin Kotilaisen mukaan erottautumaan toisista suvuista ja tuntemaan samalla yhteenkuuluvuutta esivanhempiin ja sukuperintöön eli luomaan niin kutsuttua *sukutunnetta* oman ryhmän sisälle.

Työn viimeisessä analyysiluvussa »Mil-lainen 'nimi' yksilöllä oli yhteisön puheissa ja käsityksissä» Kotilainen tarkastelee kivijärveläisen paikallisyhteisön jäsenilleen antamia lisänimiä sekä etu- ja lisänimien

tehtävää henkilön maineen ja suvun kunniallisuuden symboloijina. Lisänimiä esittelevä osuus jää muusta tutkimuksesta hieman irralliseksi, vaikkakin Kotilainen osoittaa myös niiden kuvanneen yhteisöllisiä ajattelutapoja. Esimerkiksi Hilma Kotilainen on poikennut naisille asetetuista normeista kokonsa suhteen ja saanut siten nimen *Isohilma*.

Kotilainen viittaa esimodernin ajan perintönimiin suvun aineettomana pääomana ja sen kunnian symboleina: jokaisen tuli huolehtia siitä, ettei omalla käytöksellään tahraisi kantamaansa nimeen kohdistuvaa luottamusta, nimen mainetta. Perintönimen antamatta jättämisen syynä saattoi olla jokin siihen liitetty negatiivinen mielleyhtymä. Esimerkiksi Kivijärven Vuonamonlahden Kotilaisille tyypillistä nimeä *Esa/Esaias* ei esiinny sukuhaaran jäsenillä 1860-luvun jälkeen kuin vasta 1900-luvun puolivälissä. Kotilainen arvelee syyn nimen hylkäämiseen piilevän nimimielitymysten mahdollisen muuttumisen lisäksi erään Esa Kotilaisen 1860-luvulla huomiota herättäneessä aggressiivisessa käytöksessä. Lopulta häntä pyydettiin vaihtamaan asuinseutua aina kuntakokouksessa asti.

LOPUKSI

Jotkin Kotilaisen käyttämät nimistöntutkimukselliset termit, kuten etunimeen viittava *ristimänimi*, ovat vanhahtavia. Käsite sopii viitattaessa aikaan, jolloin kristilliseen kirkkoon kuului käytännössä koko Suomen kansa, mutta jos liikutaan yleisellä, ei-historiallisella tasolla (»myös ristimänimi ja sukunimi ovat periaatteessa puhuttelunimiä» s. 12), nykyaikaan soveltuvasmpi termi olisi (*virallinen*) *etunimi* (Ainiala, Saarelma ja Sjöblom 2008: 172).

Myös joidenkin termien määrittelyyn ja käyttöön olisi toivonut enemmän tarkkuutta. Kotilainen puhuu esimerkiksi rin-

nan suomalaisista, suomalaisasuisista ja suomenkielisistä henkilön puhuttelussa sekä asiakirjoissa käytetyistä nimistä niitä tarkemmin erittelemättä (esim. s. 37–38). Hän tarkoittaa käsitteillä nimiasultaan suomalaistettuja vierasperäisiä nimiä, kuten *Henrik* > **Heikki**, mutta voi viitata niillä myös omakielisiin eli suomenkielisen ilmauksen sisältäviin nimiin, kuten *Toivo* (s. 272). Lukija eksyy termiviidakkoon ja jää ymmälle Kotilaisen kirjoittaessa »[m]aaseudun rahvaan henkilönnimistö ei niinkään suomalaistunut 1800-luvun lopulla, kuten kielitieteellisessä tutkimuksessa usein esitetään – – vaan pikemminkin nimistön kirjoitusasut suomalaistettiin» (s. 325) ja todetessa silti jäljempänä samalla sivulla »ainakin nimistön osalta suomalaisuudesta näytti vähitellen [1800-luvun lopulla] tulevan myös talonpoikaisen kansanosan muoti».

Nimiaines olisi ollut helpompi erottaa tekstistä, jos se olisi kursivoitu. Näin Kotilainen on tehnytkin esimerkiksi sivuilla 88 ja 272. Sivulla 286 nimet ovat kursivoinnin lisäksi lainausmerkeissä, sivulla 171 taas nimiainesta osoittavat kerran pelkät lainausmerkit. Suurin osa nimistä on kuitenkin jätetty merkittämättä.

Kotilaisen pohdiskeleva kirjoitustyyli sopii tutkimuksen aihepiiriin, ja lukuisat kirjallisuusviittaukset osoittavat tekijältä kiitettävää lukeneisuutta. Joitain viitteitä olisi silti voinut karsia pois tekstin selkeyttämiseksi. Esimerkiksi sivulla 85 Kotilainen toteaa *sukunimi*-termin määrittelyn yhteydessä ihmisten nimikäytäntöjen siirtyneen eläinten nimiin saakka viitaten tällä hevosten niin kutsuttuihin polveutumisiinimiin. Kaiken kaikkiaan työn valtava henkilö- ja nimimäärä levittyy tutkimuksen sivuille silti tarkoituksenmukaisesti: se taipuu sekä tarkoiksi koko aineiston kattaviksi laskelmiksi että yksittäisiksi tarinoiksi sukujen jäsenten elämäntaloista.

Kotilainen piirtää työssään kokonaiskuvan esimodernin ajan suomalaisen kansan-ihmisen ajatusmaailmasta ja sen heijastumisesta nimiin. Yksittäiset tapahtumat sekä historialliset käänneet, kuten yhteiskunnan modernisoituminen ja suomenmielisyys, ovat osaltaan vaikuttaneet maaseudun väestön nimenantoon. Traditionaaliset nimeämisperinteet ovat kuitenkin voineet hidastaa uudennosten omaksumista, mikä on ilmennyt nimikäytännöissä erilaisina murrosvaiheina. Kotilaisen tutkimus tuo monipuolisesti esiin menneisyyden henkilönnimiin liittyviä ilmiöitä mutta avaa ennen kaikkea uudenlaisen näkökulman siihen, millaisista ajattelutavoista ne voivat kertoa. Siten se monipuolistaa kielitieteeseen painottunutta henkilönnimistön tutkimustamme. ■

SAARA TIKKALA

Sähköposti:

etunimi.sukunimi@helsinki.fi

LÄHTEET

- AINIALA, TERHI – SAARELMA, MINNA – SJÖBLOM, PAULA 2008: *Nimistöntutkimuksen perusteet*. Tietolipas 221. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- ARJAVA, HELLEVI 2005: *Alpiini ja Otteljana: Kangasniemeläisten etunimet 1684–1899*. Suomi 190. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KIVINIEMI, EERO 2006: *Suomalaisten etunimet*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1103. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LAMPINEN, ARJA 1997: Ristimänimien valinta ja nimenannon uudennokset Jyväskylässä 1766–1930. Lisensiaatintyö. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitos.